

Research Paper

**Analyzing the Size of Agricultural Utilization Units and Providing
the Appropriate Solutions to Land Consolidation**

*E. Nasr Esfahani*¹, *M. Palouj*²

Received: 8 September, 2020 Accepted: 18 October, 2023

Introduction: Given the important progress in economic activities, the agricultural sector still has a special position in the field of economy and security of society. The importance and central role of the agricultural sector in the national economy in terms of the food security, providing employment, exporting agricultural products and food industries, as well as providing raw materials for many industries are undeniable. Iran's agricultural sector has experienced positive developments over recent years, but it faces various problems and challenges. Agricultural land fragmentation is one of the main challenges of Iran's agriculture, which can affect agricultural production, rural development, labor supply, food security, and land use change. Consolidation of agricultural lands is a logical and practical solution to the changes caused by smallness and fragmentation of lands. Therefore, formulation of land integration strategies is considered as the main component of land management and prevention of land fragmentation. Thus, this study mainly aimed at providing agricultural land integration strategies, so that the planners and plan implementation officials could advance the implementation as desirable as its application to consolidate the agricultural lands.

Materials and Methods: This study used SWOT analysis to find solutions for the land consolidation; in addition, library and field methods (questionnaire and interviews) were used to collect data. For this purpose, a list of strategic factors (strengths, weaknesses, opportunities and threats) was prepared based on document and library reviews and interviews with 45 experts from the headquarters and provincial departments of the Ministry of Agriculture-Jahad

-
1. Instructor of Agricultural Planning, Economics and Rural Development Research Institute (APERDRI), Tehran, Iran (e.nasr@agri-peri.ac.ir).
 2. Associate Professor of Agricultural Planning, Economics and Rural Development Research Institute (APERDRI), Tehran, Iran.

DOI: 10.30490/AEAD.2023.351812.1262

(MAJ), who were familiar with the subject, and by completing the questionnaires regarding the Internal Factor Evaluation (IEF) and External Factor Evaluation (EFE). The Internal and External Matrices (IEM) were used to determine the strategic position of the land consolidation.

Results and Discussion: The average of the opinions received from staff and provincial experts indicated that the score for evaluating internal factors was 2.72 and for evaluating external factors was 2.94. Based on this, intersection point of internal and external matrix scores was located in the area of SO strategy, which meant that in the framework of this strategy, the land consolidation measures should be carried out using internal strengths and external opportunities. It is obvious that in order to be able to use the 8 SO strategies obtained optimally, the MAJ should pay attention to the implementation of ST, WT and WO strategies with the cooperation and participation of other authorities.

Conclusion: The study results indicated that it was necessary to formulate a strategic and operational plan for the land consolidation according to the different dimensions and aspects of the issue. It was also found necessary to take some measures as follows: the most appropriate use of the capacities and facilities of effective external and internal organizations; formulation and implementation of supportive and encouraging laws and regulations to maintain the land use and strict supervision to prevent the land use change; improving the beneficiaries' awareness and informing them of the economic and social results of the land consolidation; and finally, the government investment and credit provision as well as granting appropriate credit and banking facilities to the concerned farmers.

Keywords: *Farm Size, Land Consolidation, Strategic Planning, SWOT Analysis.*

JEL Classification: Q150

اقتصاد کشاورزی و توسعه

سال ۳۱، شماره ۱۲۴، زمستان ۱۴۰۲

مقاله پژوهشی

تحلیل اندازه واحدهای بهره‌برداری کشاورزی و ارائه راهکارهای مناسب برای یکپارچه‌سازی اراضی

اسماعیل نصراصفهانی^۱، مجتبی پالوج^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۶

چکیده

پدیده خرد شدن اراضی کشاورزی که به صورت جدی، از پنجاه سال قبل، آغاز شده و در یک دهه اخیر، به گونه‌ای نگران‌کننده در حال افزایش بوده است، از موانع بسیار مهم برای تحقق توسعه پایدار و امنیت غذایی در کشور به‌شمار می‌رود. پژوهش کاربردی حاضر، با هدف بررسی و تحلیل اندازه واحدهای بهره‌برداری کشاورزی و ارائه راهکارهای مناسب برای یکپارچه‌سازی اراضی، به روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفت. گردآوری داده‌های پژوهش با بهره‌گیری از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه) انجام پذیرفت؛ و در این ارتباط، برای دستیابی به راهکارهای یکپارچگی اراضی کشاورزی، از تحلیل سوات (SWOT) استفاده شد. بدین منظور، بر اساس بررسی‌های اسنادی و کتابخانه‌ای و نیز مصاحبه با برخی از کارشناسان و خبرگان، فهرستی از عوامل راهبردی (نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) تهیه و با ارسال پرسشنامه، نسبت به ارزیابی عوامل داخلی (IEF) و خارجی (EFE) اقدام شد. میانگین نظرات اخذشده از ۴۵ کارشناس ستادی و استانی وزارت جهاد کشاورزی آشنا به موضوع حاکی از آن بود که امتیاز ارزیابی عوامل داخلی (IEF) ۲/۷۲ و

۱- نویسنده مسئول و مربی مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، تهران، ایران.
(e.nasr@agri-peri.ac.ir)

۲- دانشیار مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، تهران، ایران.

امتیاز ارزیابی عوامل خارجی (EFE) ۲/۹۴ است. برای تدوین راهبردهای یکپارچه‌سازی اراضی با ترکیب زوجی مؤلفه‌های چهارگانه قوت (S)، ضعف (W)، فرصت (O) و تهدید (T)، چهار گروه راهبردهای تهاجمی (SO)، رقابتی (ST)، محافظه‌کارانه (WO) و تدافعی (WT) برای یکپارچه‌سازی اراضی کشور استخراج شدند. همچنین، برای تعیین موقعیت راهبردی، از ماتریس داخلی و خارجی (IEM) استفاده شد. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، میانگین امتیاز ارزیابی عوامل داخلی (IEF) و ارزیابی عوامل خارجی (EFE) نقطه برخورد امتیاز ماتریس داخلی و خارجی در منطقه راهبرد تهاجمی (SO) قرار گرفت، بدین معنی که باید اقدامات یکپارچه‌سازی در قالب این نوع راهبرد و با استفاده از نقاط قوت داخلی و فرصت‌های خارجی انجام شود. بدیهی است که وزارت جهاد کشاورزی برای بهره‌گیری مناسب از هشت راهبرد SO به‌دست‌آمده، باید با همکاری و مشارکت سایر دستگاه‌های مسئول، اجرای راهبردهای ST، WT و WO را نیز مورد توجه قرار دهد.

کلیدواژه‌ها: اندازه واحد بهره‌برداری زمین، برنامه‌ریزی راهبردی، تحلیل سوات (SWOT)، یکپارچه‌سازی اراضی.

طبقه‌بندی JEL : Q150

مقدمه

خرد شدن اراضی کشاورزی یکی از موانع جدی توسعه پایدار کشاورزی محسوب می‌شود و مانعی در استفاده بهینه و مطلوب از زمین، آب، نیروی انسانی، نهاده‌ها و مکانیزاسیون است. همچنین، خرد شدن اراضی کشاورزی فرآیندی است که در آن، اراضی تحت مالکیت یک بهره‌بردار با تأثیرپذیری از عوامل مختلف به دو یا چند قطعه کوچک‌تر تقسیم می‌شود (Bahadori and Rais al-Sadat, 2006). فرآیندهای اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و سیاسی هر کدام به‌نوعی در پراکنش و خرد شدن اراضی زراعی نقش داشته‌اند. این عوامل عمده در هر مکانی، با توجه به شرایط محیطی آن، زمینه‌ساز پراکنندگی اراضی بوده و نقش عمده در تشدید این فرآیند داشته است (Abdollahzadeh and Kalantari, 2006).

پدیده خرد شدن اراضی کشاورزی که به‌صورت جدی، از پنجاه سال قبل، آغاز شده و در یک دهه اخیر، به‌گونه‌ای نگران‌کننده در حال افزایش بوده است، از موانع بسیار مهم برای تحقق توسعه پایدار و امنیت غذایی در کشور به‌شمار می‌رود. هرچند، فرآیندهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و تاریخی زیادی در خردی و پراکنش اراضی کشاورزی در این سال‌ها نقش داشته‌اند، اما نقطه آغازین خرد شدن اراضی زراعی و باغ‌های کشور به اجرای قانون اصلاحات ارضی بازمی‌گردد، چنان‌که اجرای ناقص این قانون و همراه شدن آن با توسعه شهرنشینی و افزایش جمعیت شهرها و وجود مقررات دیگری از جمله ارث سبب شد تا بخش قابل توجهی از اراضی کشاورزی کشور به ورطه نابودی کشیده شود و کاربری دیگری غیر از زراعت و باغداری پیدا کند. به‌جرات

می‌توان گفت که بخش قابل توجهی از تغییر کاربری‌های انجام‌شده در کشور به‌ویژه در دو دهه اخیر معلول پدیده خرد شدن اراضی کشاورزی بوده و این در حالی است که با وجود وضع قوانین مختلف در این سال‌ها، به‌دلیل عدم جامع‌نگری و عزم جدی برای کنترل این پدیده، چندان توفیقی حاصل نشده است (Namjooyan et al., 2019).

مقایسه تعداد کل واحدهای بهره‌برداری با زمین در مقاطع سال‌های ۱۳۳۹ تا ۱۳۹۳ حاکی از افزایش تعداد واحدهای بهره‌برداری با زمین از ۱/۸۸ میلیون بهره‌برداری در سال ۱۳۳۹ به ۳/۳۶ میلیون بهره‌برداری در سال ۱۳۹۳ (۷۹ درصد) است. در همین مدت، سطح اراضی کشاورزی از ۱۱/۳۶ میلیون هکتار به ۱۶/۴۸ میلیون هکتار (۴۵ درصد) افزایش یافته و به‌دیگر سخن، متوسط سطح کشت به ازای هر بهره‌بردار در کل کشور از ۶/۱ هکتار به ۴/۹ هکتار کاهش یافته است (CIIMP, 2015; SCI, 2018).

بررسی نظام‌های بهره‌برداری اراضی کشور حاکی از خرد شدن بیشتر اراضی در برخی از طبقات بهره‌برداری زمین است، چنان‌که بررسی سهم واحدهای بهره‌برداری خرد (واحدهای کمتر از پنج هکتار) کشور بیانگر آن است که سهم این بهره‌برداری از ۶۵/۲ درصد در سال ۱۳۳۹ به حدود ۷۵ درصد از کل بهره‌بردارای‌های با زمین کشور در سال ۱۳۹۳ افزایش یافته است. طی همین مدت، تعداد این بهره‌بردارای‌ها از ۱/۲۲ میلیون بهره‌بردار در سال ۱۳۳۹ به ۲/۵۱ میلیون بهره‌بردار در سال ۱۳۹۳ (۱۰۶ درصد) افزایش یافته، این در حالی است که سطح اراضی آنها از ۲/۱۳ میلیون هکتار به ۳/۲۲ میلیون هکتار (۵۱/۴ درصد) افزایش یافته، که نشان‌دهنده خرد و کوچک شدن اراضی این بهره‌بردارای‌هاست، به‌گونه‌ای که متوسط سطح کشت به ازای هر بهره‌بردار از ۱/۷ هکتار در سال ۱۳۳۹ به ۱/۲۸ هکتار در سال ۱۳۹۳ کاهش یافته است؛ و می‌توان انتظار داشت که این روند نزولی طی نُه‌ساله اخیر تداوم داشته و وضعیت خرد شدن اراضی در شرایطی حادث‌تر قرار گرفته باشد (CIIMP, 2015; SCI, 2018).

متأسفانه خرد شدن اراضی در دیگر طبقات بهره‌برداری نیز مشاهده می‌شود، چنان‌که در واحدهای بهره‌برداری دهقانی (پنج تا ده هکتار)، سطح کشت به ازای هر بهره‌بردار از ۷/۱ هکتار در سال ۱۳۳۹ به ۶/۴ هکتار در سال ۱۳۹۳، در واحدهای بهره‌برداری نیمه‌تجاری تا تجاری (پنجاه تا صد هکتار)، از ۷۰/۵ هکتار به ۶۲/۲ هکتار و در واحدهای بهره‌برداری تجاری (بیش از صد هکتار)، از ۲۴۷/۸ هکتار به ۲۱۴/۶ هکتار کاهش یافته و تنها در واحدهای نیمه‌تجاری (پنجاه تا صد هکتار)، سطح کشت به ازای هر بهره‌بردار اندکی (از ۱۷/۴ به ۱۷/۶ هکتار) افزایش داشته است.

خردی و پراکندگی اراضی کشاورزی نه پدیده‌ای جدید است و نه خاص کشور ما، بلکه در نظام زمین‌داری اغلب کشورها با کم‌وبیش تفاوتی وجود داشته که در شرایط خاص، شکل گرفته است. این پدیده، در آغاز، عاملی مثبت در شکل‌گیری کارکردهای نظام سنتی بود (Shokati Amghani et al., 2018; Niroula and Thapa, 2005; Asefi, 2000)؛ اما با شکل‌گیری نظام‌های نوین تولید کشاورزی و ورود فناوری جدید و مکانیزه شدن فرآیند تولید کشاورزی، خردی و پراکندگی نامنظم قطعات به عاملی بازدارنده در توسعه کشاورزی مبدل شده است (Medonos et al., 2011; Sklenicka et al., 2013).

بیش از دوسوم زمین‌های قابل کشت کشور زمین‌هایی است که غالباً تحت مالکیت افراد و به صورت قطعات کوچک و به شکل‌های غیرهندسی در سطح مزرعه پراکنده‌اند (Moradi et al., 2013). این پدیده منجر به افزایش تعداد بهره‌برداران در واحد سطح زمین کشاورزی شده و باعث محدود شدن دسترسی کشاورزان به اراضی می‌شود (Yucer et al., 2016). همچنین، این ویژگی به اشکال گوناگون موجب ایجاد اختلال در بهره‌برداری از زمین و استفاده بهینه از عوامل تولید می‌شود، زیرا شکل نامنظم قطعات پراکنده باعث اتلاف وقت کشاورز در تردد بین قطعات و ایجاد هزینه و زحمت اضافی در مدیریت مزرعه می‌شود (Shokati Amghani et al., 2018). این پدیده، افزون بر بهره‌برداری نامناسب از زمین و آب، به اتلاف منابع، تثبیت و گسترش الگوی نامناسب زراعی، ناکارایی مدیریت مزرعه، عدم استفاده مؤثر از ماشین‌های کشاورزی، اختلاف میان کشاورزان و تضعیف همبستگی‌های اجتماعی در جامعه روستایی می‌انجامد (Demetriou, 2013; Jamshidi et al., 2012).

به‌منظور دستیابی به پایداری تولید و تأمین امنیت غذایی، ضروری است که تولید کشاورزی با مطالعه و برنامه‌ریزی دقیق و استفاده از فناوری و دستاوردهای علمی، صرف هزینه کمتر و با تأکید و توجه به حفظ منابع آب و خاک و مسائل زیست‌محیطی انجام گیرد. اما پراکندگی قطعات پدیده‌ای است که در روند تحول کشاورزی سنتی به نوین، مانع تحقق این رویکرد شده و توسعه کشاورزی را دشوار ساخته است (Pourmarashi et al., 1996). بنابراین، می‌توان گفت که یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی نخستین اقدام فنی و اجتماعی در عملیات زیربنایی کشاورزی محسوب می‌شود (Ertunç et al., 2018)؛ و پس از یکپارچه‌سازی اراضی، اجرای عملیات تسطیح اراضی و ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی، پیاده‌سازی نظام‌های مناسب بهره‌برداری میسر می‌شود و از این‌رو، تا وقتی که چنین عملیاتی در سطح مزارع اجرا نشود، امکان استفاده درست از منابع آب و خاک و افزایش تولید محصولات کشاورزی در واحد سطح و اعمال مدیریت و ارتقای سطح فناوری کاربردی در مزارع بسیار کم خواهد بود (Shokati Amghani et al., 2020).

به هر روی، برای ممانعت از تداوم خرد شدن اراضی و پیامدهای نامطلوب آن، ضروری است که راهکارهای مناسب برای یکپارچگی اراضی تدوین شود تا ضمن برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری اصولی و متناسب، نظام‌های مختلف بهره‌برداری از زمین با توجه به ویژگی‌ها و کارایی آنها در شرایط گوناگون جغرافیایی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تعیین و اجرا شود. بنابراین، هدف پژوهش حاضر «ارائه راهکارهای یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی» است تا از این رهگذر، برنامه‌ریزان و مجریان طرح بتوانند برای پیشبرد اجرای مطلوب یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی از آن استفاده کنند.

پژوهش‌های گوناگون در زمینه عوامل مؤثر و موانع یکپارچه‌سازی اراضی در مناطق کشاورزی صورت گرفته است. در این ارتباط، برخی از مطالعات به بررسی عوامل مؤثر و پیش‌برنده پذیرش و اجرای طرح یکپارچه‌سازی اراضی پرداخته‌اند. کرباسی و همکاران (Karbasi et al., 2023) با بررسی عوامل مؤثر بر یکپارچه‌سازی اراضی در سه سطح مزارع کوچک، متوسط و بزرگ مقیاس زعفران در روستاهای قاینات، گزارش کردند که تأثیر سه متغیر عملکرد در هکتار زعفران، استفاده از فناوری و ابزار جدید و دانش روش‌های نوین در تولید زعفران بر یکپارچه‌سازی اراضی روستایی و استفاده از اراضی بزرگ‌مقیاس مثبت و معنی‌دار است.

بخشی مقدم و همکاران (Bakhshi Moghadam et al., 2022) به واکاوی و تحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت طرح یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی در دهستان چوبر شهرستان شفت پرداختند و به‌کارگیری فناوری‌های نوین کشاورزی، وضعیت اراضی، اشتغال، سهولت در به‌کارگیری ماشین‌آلات و تجهیزات و نیز نیروی کار را از عوامل مؤثر در موفقیت بالاتر از حد متوسط اجرای طرح یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی در دهستان چوبر ارزیابی کردند.

آسیمه و نوری‌پور (Asimeh and Nooripour, 2021)، با تحلیل سازه‌های مؤثر بر پذیرش طرح تسطیح و یکپارچه‌سازی اراضی در روستاهای منطقه زرقان، نشان دادند که متغیرهای مشارکت در نهادها، استفاده از عوامل ارتباطی-اطلاعاتی، درآمد کشاورزی، سطح زیر کشت، میزان زمین تحت مالکیت، فاصله تا مرکز خدمات و پوشش بیمه اراضی مهم‌ترین متغیرهای متمایزکننده دو گروه پذیرنده و نپذیرنده طرح تسطیح و یکپارچه‌سازی اراضی به‌شمار می‌روند.

گسسز و همکاران (Gessesse et al., 2018) شبکه‌های اجتماعی را ابزاری مفید برای بهبود آگاهی، ادراک و تصمیمات در زمینه پذیرش یکپارچه‌سازی اراضی در بین کشاورزان عنوان کردند. مهدوی و همکاران (Mahdavi et al., 2017) بین تحصیلات، متوسط هزینه، تعداد قطعات، علاقه به کار گروهی، آشنایی با طرح یکپارچه‌سازی، نگرش نسبت به یکپارچه‌سازی اراضی، میزان

اعتماد به برنامه‌های دولتی، میزان اعتماد به کشاورزان دیگر و تمایل به یکپارچه‌سازی اراضی رابطه مثبت و معنی‌دار را گزارش کردند.

نتایج مطالعه لو و تیموتی (Luo and Timothy, 2017) نشان داد که رضایت کشاورزان و عوامل مؤثر بر یکپارچه‌سازی اراضی عمدتاً تحت تأثیر سطح تحصیلات، ویژگی‌های اشتغال، تعداد خانواده، سطح تولیدات کشاورزی، نحوه حمل‌ونقل محصولات کشاورزی، سطح مکانیزاسیون کشاورزی، وضعیت واگذاری زمین در روستا، کاربری اراضی، شناخت از اهمیت یکپارچه‌سازی زمین، سطح بیمه و حمایت اجتماعی کشاورزان، سطح آموزش کشاورزان و تعلق یا عدم تعلق آنها به تعاونی‌های کشاورزی است.

بر اساس نتایج پژوهش سیوفو و همکاران (Cioffo et al., 2016)، مشارکت در طرح یکپارچه‌سازی اراضی در رواندا در مزارع بزرگ‌تر بیشتر است، چراکه سرمایه‌گذاری در فنون کشاورزی فشرده در این‌گونه مزارع برخوردار از شرایط زراعی بهتر امکان‌پذیر است.

اصلان و همکاران (Aslan et al., 2007) دریافتند که عوامل شخصی، فیزیکی و نهادی و اجتماعی-اقتصادی بر ادراک کشاورزان در زمینه عملکرد یکپارچه‌سازی زمین و رضایت آنها تأثیر می‌گذارد.

مطالعات دیگری نیز میزان تحصیلات بهره‌برداران، آگاهی کشاورزان از مزایای طرح یکپارچه‌سازی، دسترسی به خدمات ترویجی و مشورت با کارشناسان ترویج، عضویت در تشکل‌ها، میزان اعتماد اجتماعی، حس مشارکت، همکاری و انسجام اجتماعی و مدیریت اشتراکی، میزان زمین، تعداد و فاصله بین قطعات اراضی و میزان درآمد را از عوامل مؤثر بر پذیرش یکپارچه‌سازی اراضی در منطقه مورد مطالعه خود دانستند (Yousefi et al., 2015; Haqiqat et al., 2015; Rezaei Moghaddam et al., 2014;) (Einali, 2014; Moradi et al., 2013; Zarifian et al., 2012). در مقابل، برخی از مطالعات نیز به عوامل و موانع بازدارنده پذیرش طرح یکپارچه‌سازی اراضی پرداخته‌اند. سواری و همکاران (Savari et al., 2021)، با بهره‌گیری از نظرات کارشناسان صاحب‌نظر در مسائل مدیریت اراضی، ۴۳ مانع شناسایی شده بر سر راه یکپارچه‌سازی اراضی را در قالب شش محور اصلی اولویت‌بندی کردند، که عبارت‌اند از: موانع اقتصادی؛ اجتماعی و فرهنگی؛ زراعی و بوم‌شناختی؛ آموزشی و حرفه‌ای؛ سیاسی و قانونی؛ و فنی و زیرساختی. نتایج ارزیابی گزینه‌های مورد بررسی بر اساس روش ساو، نشان داد که مهم‌ترین موانع، به ترتیب، عبارت‌اند از: عوامل سیاسی و قانونی؛ فنی و زیرساختی؛ اقتصادی؛ آموزشی و

حرفه‌ای؛ و اجتماعی و فرهنگی. همچنین، قادرمزی و همکاران (Ghadermazi et al., 2022) عمده‌ترین موانع یکپارچه‌سازی اراضی در روستاهای مورد مطالعه را موانع فردی و اجتماعی (شامل وجود قوانینی از قبیل ارث و وقف و همچنین، کم‌سوادی کشاورزان و پیری اکثر آنها)، موانع اقتصادی (ترس از دست دادن مالکیت فردی) و موانع فنی دانستند. افزون بر این، تجزیه و تحلیل اثرات یکپارچه‌سازی اراضی در روستاهای مورد مطالعه نشان داد که یکپارچه‌سازی اراضی باعث تغییر در نرخ تولید و سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های کشاورزی می‌شود و بین دو دوره قبل و بعد از یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی، از نظر افزایش درآمد و کاهش هزینه‌های فعالیت‌های کشاورزی، تفاوت معنی‌دار وجود دارد. شوکتی آقمقانی و همکاران (Shokati Amghani et al., 2020)، در تحقیق خود، بدین نتیجه دست یافتند که عامل فنی- اقتصادی (سنتی بودن نظام‌های بهره‌برداری، ابتدایی بودن امکانات و شیوه‌های تولید کشاورزی در مناطق روستایی، پایین بودن بهره‌وری اراضی کشاورزی، فاصله قطعات از منبع آب، وجود قوانین و سیاست‌های کشاورزی نامناسب، نبود الگوی مناسب کشت و فقدان قدرت مالی کشاورزان برای خرید و یا معاوضه قطعات) مهم‌ترین عامل خردی و پراکندگی اراضی کشاورزی در استان آذربایجان شرقی است، که خود از مهم‌ترین موانع پذیرش و اجرای طرح یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی به‌شمار می‌رود. نتایج مطالعه گونزالز گارسیا (Gonzales Garcia, 2017) نیز در اسپانیا، نشان داد که عواملی مانند بالا بودن هزینه‌های اجرای طرح، نامناسب بودن روش‌های فنی اجرای طرح ناشی از کم‌کاری یا عدم همکاری مراکز خدمات کشاورزی و سایر سازمان‌های مربوط و ناآگاهی صاحبان اراضی کشاورزی از موانع عمده اجرای طرح یکپارچگی اراضی کشاورزی است.

در مطالعات دیگر، عواملی شامل نقص و ضعف قوانین موجود و نظام ناکارآمد مدیریت کاربری زمین، سطح سواد پایین و به تبع آن، عدم برخورداری از دانش فنی لازم، عدم آگاهی روستاییان از مزایای یکپارچه‌سازی، وجود برخی باورها و اعتقادات سنتی، ترس از دست دادن مالکیت، سابقه ذهنی نامطلوب از محدود اراضی یکپارچه‌سازی شده در نواحی مختلف کشور، عدم انطباق وسعت زمین تحت تملک با میزان اسمی سهام، وجود اراضی وقفی و مشکل بودن تملک این اراضی، اکراه یا عدم توانایی بهره‌برداران در پرداخت هزینه‌های اولیه تجمیع برای آماده‌سازی پروژه و عدم وجود تحقیقات مناسب و نقشه‌ها و عکس‌های هوایی از موانع اصلی و بازدارنده یکپارچه‌سازی اراضی برشمردند (Karimi Khorrami, 2015; Javan and Saboonchi, 2013; Ghadimi et al., 2013).

در برخی مطالعات نیز تأثیر یکپارچه‌سازی اراضی بر پایداری کشاورزی بررسی شده است. در این ارتباط، آسیمه و همکاران (Asimeh et al., 2020) به مقایسه پایداری کشاورزی در دو منطقه

مختلف با و بدون تسطیح و یکپارچه‌سازی اراضی در بخش زرقان استان فارس پرداختند. مقایسه بین دو گروه اراضی نشان داد که بین آنها از نظر پایداری بوم‌شناختی و اقتصادی تفاوت معنی‌دار وجود دارد و از این نظر، وضعیت اراضی یکپارچه‌سازی و تسطیح‌شده مطلوب‌تر است. بررسی سودمندی فعالیت‌های کشاورزی در هر دو دسته اراضی نیز حاکی از آن بود که ارزش فعلی خالص درآمدهای فعالیت‌های کشاورزی در اراضی یکپارچه‌سازی و تسطیح‌شده بیش از مناطق خارج از پوشش این طرح است.

نتیجه مطالعه عبداله‌زاده و همکاران (Abdollahzadeh et al., 2015) در زمینه تأثیر پروژه‌های یکپارچه‌سازی اراضی بر پایداری کشاورزی دشت هراز استان مازندران نیز معنی‌دار بودن تفاوت بین دو گروه کشاورزان دارای اراضی یکپارچه‌سازی‌شده و کشاورزان دارای زمین سنتی از بعد بوم‌شناختی و اقتصادی را نشان داد؛ اما نتایج بررسی حاکی از پایداری بوم‌شناختی بیشتر در اراضی سنتی نسبت به اراضی یکپارچه‌سازی‌شده بود، در حالی که از بعد اقتصادی، اراضی یکپارچه‌سازی‌شده بهتر از اراضی سنتی بودند.

تأثیر یکپارچه‌سازی اراضی بر احیای روستا نیز مورد توجه برخی محققان بوده است. در این راستا، بین و همکاران (Yin et al., 2022)، برای ارزیابی اثرات چندبعدی یکپارچه‌سازی اراضی بر احیای روستایی، با پیروی از چارچوب پیشنهادی «هدف- شاخص- نتیجه»، به ایجاد یک نظام ارزیابی و سپس، بررسی و ارزیابی ۱۹۳ مورد مستند پرداختند. تحلیل و بررسی نتایج نشان داد که نقش مثبت یکپارچه‌سازی زمین‌های روستایی بیش از نقش منفی آن در تسهیل احیای روستایی بوده، به‌گونه‌ای که به‌طور کلی، ۷۴ درصد گزارش‌ها از پیامدهای مثبت حکایت داشته است. با در نظر گرفتن چهار هدف بازآفرینی روستایی، اثرات مثبت در مورد زندگی مرفه ۸۶ درصد، رونق صنعتی ۷۹ درصد، زیست‌پذیری بوم‌شناختی ۶۵ درصد و تمدن روستایی و حکمرانی مؤثر ۴۷ درصد را به خود اختصاص دادند.

لانگ و همکاران (Long et al., 2019) مسیرهای جایگزین برای دستیابی به احیای روستا از طریق یکپارچه‌سازی زمین را تحلیل کردند و جهت‌های آتی یکپارچه‌سازی زمین و احیای روستا را مورد بحث قرار دادند. نتایج این مطالعه حاکی از آن بود که یکپارچه‌سازی اراضی دارای مفهومی جدید است که نه تنها باید عناصر کلیدی توسعه روستایی را هدف قرار دهد، بلکه باید بر هماهنگی فضای مادی و هسته روحی و همچنین، تلفیق بازسازی فضای فیزیکی و نظام حکمرانی روستایی تأکید کند. از سوی دیگر، یکپارچه‌سازی اراضی باید با شرایط طبیعی منطقه و مرحله کنونی توسعه اجتماعی- اقتصادی سازگار باشد.

موانگی و همکاران (Munnangi et al., 2022) نشان دادند که حتی با وجود توان کمک یکپارچه‌سازی اراضی به اهداف توسعه پایدار، فرآیند یکپارچه‌سازی اراضی در منطقه اوتار پرادش با چالش‌هایی مانند خطاها و اشتباهات ناشی از رویکردهای دستی، افزایش هزینه و اتلاف منابع دولت ایالتی ناشی از صرف زمان زیاد برای تکمیل یک پروژه، وجود تعداد زیادی پرونده در حال رسیدگی مربوط به تجمیع اراضی در دادگاه‌ها، عدم اعتماد به نفس و نگرانی مقامات یکپارچه‌سازی برای تصمیم‌گیری در این زمینه از ترس مشکلات بعدی و عدم اعتماد به مالکان زمین در مورد فرآیند یکپارچه‌سازی روبه‌روست؛ و از این‌رو، برای غلبه بر چالش‌های موجود، بر سودمندی به‌کارگیری فناوری‌های پیشرفته در مراحل مختلف یکپارچه‌سازی زمین تأکید شده است. البته، پژوهشگران یادشده بر این باورند که نظام‌های طراحی‌شده باید مکمل تلاش مدیران و کمک به آنها در برنامه‌ریزی و فرآیند تصمیم‌گیری باشند و نباید به‌طور کامل، جایگزین تصمیم‌گیرندگان شوند؛ همچنین، در این مطالعه، برقراری سازوکار ارزیابی برای درک نقش برنامه یکپارچه‌سازی اراضی در توسعه روستایی و دستیابی به اهداف توسعه پایدار پیشنهاد شده است.

ژو همکاران (Zhou et al., 2020)، با مرور تاریخچه تکامل یکپارچه‌سازی اراضی در چین، به بررسی وضعیت فعلی، ویژگی‌ها و تأثیر بالقوه یکپارچه‌سازی اراضی و همچنین، سازوکار محرک یکپارچه‌سازی اراضی که باعث احیای روستایی می‌شود، پرداختند و بر این باورند که تجمیع اراضی، به‌دلیل مزایای اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی، به‌تدریج در راستای توسعه و احیای روستاها مورد پسند قرار می‌گیرد و با رفع مشکلات مرتبط با آن، می‌تواند بستر و نشاطی جدید را به روند احیای روستاها تزریق کند. با این حال، باید نسبت به خطرات زیست‌محیطی و اثرات منفی ناشی از پروژه‌های یکپارچه‌سازی زمین نیز هوشیار بود.

افزون بر مطالعات پیش‌گفته، برخی از محققان نیز به بررسی و تحلیل نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای یکپارچه‌سازی اراضی در قالب تجزیه و تحلیل سوات^۱ پرداختند که از آن میان، می‌توان به مطالعه تحلیل سوات (SWOT) پروژه‌های یکپارچه‌سازی اراضی در غرب لیتوانی توسط سلمون و همکاران (Selmone et al., 2016) اشاره کرد که با توجه به نتایج به‌دست‌آمده در این مطالعه، نقاط ضعف اصلی پروژه‌های مورد بررسی عبارت‌اند از باقی ماندن فرآیند یکپارچه‌سازی اراضی در سطح برنامه‌ریزی بدون اجرای طرح در عرصه عمل، فعالیت کم صاحبان زمین، و وجود فرصت‌های محدود برخی از علاقه‌مندان مایل به شرکت در فرآیند؛ همچنین، نقاط قوت اصلی

1. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (SWOT)

پروژه‌ها شامل ایجاد شرایط بهتر برای توسعه زیرساخت‌های روستایی، شکل‌گیری کشاورزی رقابتی، شکل‌گیری مشاغل جدید، ایجاد نظامی برای استفاده منطقی از زمین و در حال انجام بودن برنامه‌ریزی توسعه پایدار است.

در چین، یکپارچه‌سازی اراضی به یک هدف و راهبرد ملی تبدیل شده است. در همین راستا، یان و همکاران (Yan et al., 2015)، بر اساس تحلیل سوات، چارچوب برنامه‌ریزی راهبردی برای یکپارچه‌سازی زمین در سطح ملی با تمرکز بر شفاف‌سازی و نیز با استفاده از راهبردهای نقاط قوت ضعف داخلی و راهبردهای تهدیدها و فرصت‌های خارجی درگیر در فرآیند یکپارچه‌سازی زمین، پیشنهادهایی را ارائه کردند. طبق راهبردهای نقاط قوت-ضعف، ایشان طراحی و تدوین برنامه جامع و از بالا به پایین یکپارچه‌سازی اراضی و بر طبق راهبردهای تهدید-فرصت آنها راهبرد رعایت خط قرمز و اولویت‌دهی به حفاظت از اراضی زراعی را پیشنهاد نمودند.

در ایران نیز ابراهیمی و همکاران (Ebrahimi et al., 2010) تلاش کردند که فرصت‌ها، تهدیدها و نقاط قوت و ضعف طرح تجهیز و نوسازی اراضی شالیزاری را با بهره‌گیری از روش سوات از دیدگاه کارشناسان بررسی کنند. نتایج نشان داد که فرصت‌های ایجادشده عمدتاً در بعد اقتصادی و زیست‌محیطی و تهدیدهای ایجادشده عموماً در بعد اجتماعی و زیست‌محیطی و همچنین، نقاط قوت طرح بیشتر اقتصادی و زیست‌محیطی و نقاط ضعف آن بیشتر زیست‌محیطی و نهادی است.

بررسی پیشینه پژوهش‌های مرتبط در کشور حاکی از آن است که اگرچه مطالعات متعدد در این زمینه انجام شده، اما این مطالعات در سطح جغرافیایی خرد و منطقه‌ای صورت پذیرفته است، که نتایج آن قابلیت توصیه برای همان مناطق را دارد و از آن گذشته، هیچ‌کدام از این‌گونه مطالعات از تحلیل سوات به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم مدیریت راهبردی برای ارائه راهکارهای یکپارچه‌سازی اراضی بهره نگرفته است.

مواد و روش‌ها

توسعه پایدار مبتنی بر چهار بُعد اصلی است که بیانگر اصول اساسی و غیرقابل مذاکره است: الف) حفاظت از پایداری درازمدت بوم‌شناختی، ب) تأمین نیازهای اساسی انسان، ج) ارتقای درون‌نسلی، و د) برابری بین‌نسلی (Daly, 2007; Holden et al., 2014). اگرچه هیچ سلسله‌مراتبی بین این مفاهیم وجود ندارد، اما پایداری بوم‌شناختی کلید اصلی آن است (Holden et al., 2014). در واقع، تأمین نیازهای اساسی انسان تنها در صورتی امکان‌پذیر خواهد بود که از نظام‌های طبیعی (هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) حمایت شود (Viccaro and Caniani, 2019). زمین پایه‌ای محکم

برای بقای انسان به‌شمار می‌رود و استفاده پایدار از زمین برای توسعه اقتصادی جامعه بشری مهم است (Liu, 2018). بنابراین، برای توسعه پایدار کشاورزی و تولید مواد غذایی، مدیریت قوی و کارآمد زمین‌های کشاورزی مورد نیاز است (Montgomery et al., 2016).

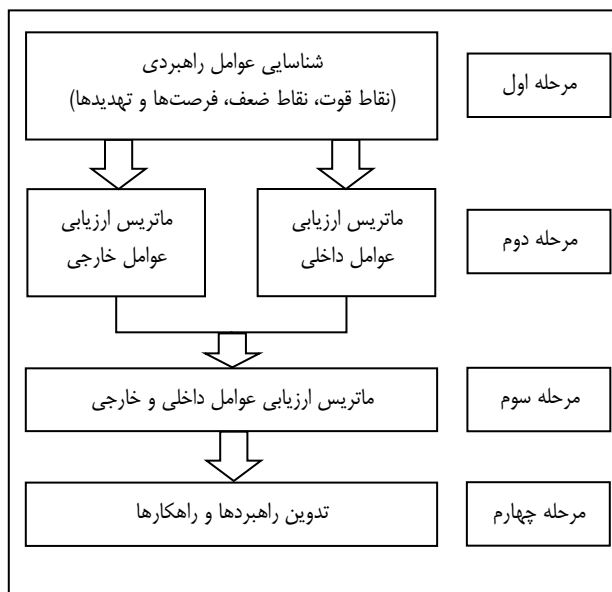
غالب بودن ساختار سنتی و معیشتی نظام خرده‌مالکی در اغلب مناطق روستایی کشور با ویژگی‌هایی چون اراضی خرد و پراکنده، پایین بودن سطح اطلاعات و فناوری، بی‌سوادی و کم‌سوادی جامعه کشاورز و ... امکان تحقق بخشیدن به اهداف توسعه کشاورزی پایدار را کاهش می‌دهد (Hadizadeh Bazzaz et al., 2014). با توجه به مسائل و مشکلات پراکندگی اراضی زراعی، برای رفع مشکلات و عوارض ناشی از این مسئله، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران بخش کشاورزی راه حل منطقی و قابل اجرا را یکپارچه‌سازی اراضی می‌دانند، که سیاستی در ارتباط با تغییر اندازه زمین در راستای بهبود و افزایش تولید محصولات کشاورزی، عقلانی کردن بهره‌برداری‌ها، امکان استفاده مناسب از ماشین‌آلات و فناوری جدید زراعی و در نهایت، دستیابی به توسعه کشاورزی است (Amirnejad and Rafiee, 2009).

در این ارتباط، هرگونه تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی راهبردی مستلزم شناخت وضعیت موجود از طریق بررسی عوامل درونی و بیرونی است. برنامه‌ریزی راهبردی را می‌توان فرآیند تجهیز منابع منطقه و وحدت بخشیدن به تلاش‌ها برای نیل به اهداف و رسالت‌های بلندمدت با توجه به امکانات و محدودیت‌های درونی و بیرونی در منطقه دانست و بدیهی است که در این فرآیند، شناخت همه‌جانبه لازمه برنامه‌ریزی راهبردی است. یکی از مدل‌هایی که با شناسایی عوامل بیرونی و درونی به برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی کمک می‌کند، مدل سوات (SWOT) است که توانایی نمایش ارتباط میان عوامل مختلف را داراست و با افزایش تعداد عوامل و پیچیده شدن ارتباطات، می‌توان به تجزیه و تحلیل پرداخت (Sadeghi and Khanzadeh., 2018).

پژوهش توصیفی-تحلیلی حاضر از نوع تحقیقات کاربردی و توسعه‌ای محسوب می‌شود. با توجه به موضوع و ماهیت تحقیق، برای بررسی ادبیات موضوع، از شیوه‌های اسنادی و کتابخانه‌ای، گزارش‌ها، مقالات، وبگاه‌های معتبر علمی و مستندات موجود استفاده شد. به‌منظور بررسی وضعیت و تحلیل واحدهای بهره‌برداری زمین با استفاده از داده‌های سرشماری‌های مرکز آمار ایران، تعداد و مساحت واحدهای بهره‌برداری و اراضی کشاورزی در مقاطع مختلف زمانی بررسی و تحلیل شده است.

به‌منظور انجام پژوهش حاضر در سال ۱۳۹۹، برای دستیابی به راهکارهای یکپارچگی اراضی کشاورزی، از تحلیل سوات (SWOT) استفاده و راهبردهای مربوط طی چهار مرحله مختلف (شکل ۱)

شناسایی شد. در مرحله اول، به منظور شناسایی و تهیه فهرستی از عوامل راهبردی (نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها)، از بررسی‌های اسنادی و کتابخانه‌ای (کتب، مقالات، نشریات و همایش‌های ملی و بین‌المللی) و مصاحبه در قالب تماس‌های تلفنی و اینترنتی (شبکه‌های اجتماعی) با کارشناسان و خبرگان استفاده شد و نتایج به دست آمده در قالب مفاهیم، پیام‌ها و نکات کلیدی به صورت جملات کوتاه و مفید استخراج شد و با انسجام و دسته‌بندی آنها، محورهای کلیدی مرتبط شناسایی و در قالب جدول نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای یکپارچه‌سازی اراضی تهیه شدند.

شکل ۱ - مراحل تدوین راهبردهای یکپارچه‌سازی اراضی

در مرحله دوم، برای ارزیابی عوامل داخلی و خارجی بر اساس بررسی‌های اسنادی و کتابخانه‌ای و مصاحبه با برخی از کارشناسان و خبرگان، فهرستی از عوامل راهبردی (نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) تهیه شد و آنگاه در قالب پرسشنامه‌های ارزیابی عوامل داخلی و خارجی یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی، تنظیم و برای ۴۵ کارشناس ستادی و استانی وزارت جهاد کشاورزی آشنا به موضوع ارسال شد. بدین ترتیب، این مرحله در دو گام به صورت هم‌زمان انجام گرفت.

- بدین منظور، در گام اول مرحله دوم، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی^۱ به شرح زیر تشکیل شد:
- ۱- تمامی نقاط قوت و ضعف در جدول ارزیابی عوامل داخلی فهرست شدند.
 - ۲- از کارشناسان، مدیران و صاحب نظران ستادی و استانی درخواست شد که به وزن دهی هر کدام از عوامل داخلی بر اساس اثر احتمالی آنها بر موقعیت راهبردی فعلی از صفر (بی اهمیت) تا یک (بسیار مهم) پردازند، به گونه ای که مجموع وزن های کلیه عوامل (قوت و ضعف) برابر یک شود. در این مرحله، به منظور سهولت در پاسخ گویی، از پرسش شوندگان درخواست شد که به هر عامل ابتدا یک ضریب وزنی بین صفر (بسیار کم اهمیت) تا صد (بسیار مهم) اختصاص دهند. بدیهی است که در محاسبات اصلی ضریب وزنی پاسخ دهندگان، از طریق تناسب با وزن های بین صفر تا یک تناسب سازی و میانگین ضریب وزنی پاسخ دهندگان محاسبه شد.
 - ۳- وضع موجود هر عامل با امتیازی بین یک تا چهار (۱= خیلی ضعیف، ۲= ضعیف، ۳= قوی و ۴= خیلی قوی) که بیانگر وضعیت هر عامل است، توسط پاسخ دهندگان تعیین شد.
 - ۴- امتیاز موزون هر عامل محاسبه شد؛ بدین منظور، امتیاز هر ردیف از عوامل درون سازمانی در وزن نرمال سازی شده آن ضرب و در ستون امتیاز وزنی درج شد.
 - ۵- جمع امتیازات موزون محاسبه شد. شایان ذکر است که جمع امتیازات در محدوده حداقل یک و حداکثر چهار و میانه آنها ۲/۵ است. اگر امتیاز وزنی سازمان بزرگتر از میانه (۲/۵) باشد، سازمان از نظر عوامل درونی، در مجموع، دارای قوت است؛ و اگر امتیاز سازمان کمتر از میانه (۲/۵) باشد، سازمان از نظر عوامل داخلی، در مجموع، دچار ضعف است.
- گام دوم این مرحله تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل خارجی^۲ است. در این گام نیز تمامی مراحل همانند ماتریس ارزیابی عوامل داخلی برای عوامل خارجی تکرار شد. در ماتریس عوامل خارجی نیز اگر امتیاز نهایی از ۲/۵ بیشتر باشد، فرصت ها از تهدیدها بیشتر است و اگر جمع امتیازات نهایی از ۲/۵ کمتر باشد، فرصت ها کمتر از تهدیدهاست (شکل ۲).
- در مرحله سوم، برای تجزیه و تحلیل همزمان عوامل داخلی و خارجی، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی^۳ تشکیل شد. از این ماتریس می توان برای تعیین موقعیت یکپارچگی اراضی استفاده کرد. برای تشکیل این ماتریس، باید امتیازات حاصل از ماتریس های ارزیابی عوامل داخلی و خارجی را

1. Internal Factor Evaluation (IFE)
2. External Factor Evaluation (EFE)
3. Internal External (IE)

در ابعاد افقی و عمودی این ماتریس قرار داد تا موقعیت یکپارچگی اراضی در خانه‌های این ماتریس مشخص شود و بتوان راهبردی مناسب برای موقعیت‌های چهارگانه تهاجمی، تدافعی، محافظه‌کارانه و رقابتی اتخاذ کرد.

نمره نهایی ارزیابی عوامل داخلی

۱	۲	۲/۵	۳	۴
	راهبرد محافظه‌کارانه		راهبرد تهاجمی	۴
۲		۱		۳
	راهبرد تدافعی		راهبرد رقابتی	۲/۵
۴		۳		۲
				۱

نمره نهایی ارزیابی عوامل خارجی

شکل ۲ - ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی

در مرحله چهارم، برای تدوین راهبردها و راهکارهای یکپارچه‌سازی اراضی، از ماتریس سوات بهره گرفته شد که امکان تدوین چهار انتخاب یا راهبرد را فراهم می‌آورد. از دیدگاه مدل سوات، یک راهبرد مناسب، قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند. بدین منظور، نقاط قوت و ضعف و نیز فرصت‌ها و تهدیدها در چهار الگوی کلی تهاجمی (SO)، رقابتی (ST)، محافظه‌کارانه (WO) و تدافعی (WT) پیوند داده می‌شود و گزینه‌های راهبردی از بین آنها انتخاب می‌شود (Rakhsaninasab and Safari, 2016). در مطالعه حاضر نیز در نهایت، برای رفع یا کاهش نقاط ضعف و تهدیدها و بهبود نقاط قوت و فرصت‌های موجود در ارتباط با یکپارچگی اراضی، راهبردها با تلفیق عوامل داخلی و خارجی بدین صورت شکل ۳ تعیین شدند.

ماتریس	نقاط قوت	نقاط ضعف
فرصت‌ها	SO استراتژی	WO استراتژی
تهدیدها	ST استراتژی	WT استراتژی

شکل ۳ - ماتریس سوات و نحوه تعیین راهبردها

نتایج و بحث

بررسی‌های اسنادی و کتابخانه‌ای و نتایج انجام مصاحبه در قالب تماس‌های تلفنی و اینترنتی (شبکه‌های اجتماعی) با کارشناسان و خبرگان موضوع، پس از طی مراحل تشریح‌شده در مراحل تدوین راهبرد، به تهیه سیزده نقاط قوت و فرصت‌ها به‌عنوان مزیت‌ها و هفده نقاط ضعف و تهدیدها به‌عنوان محدودیت‌ها و تنگناهای یکپارچه‌سازی اراضی کشور انجامید. با توجه محورهای کلیدی عوامل راهبردی (نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) شناسایی‌شده، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IEF) و خارجی (EFE) یکپارچه‌سازی اراضی طبق نظرات کارشناسان و خبرگان تنظیم و تشکیل شد.

نتایج ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IEF) یکپارچه‌سازی اراضی در جدول ۲ آمده است. هر عاملی که در چارچوب اختیارت و حوزه عمل بخش کشاورزی باشد، به‌عنوان عوامل داخلی محسوب می‌شود. همان‌گونه که از اطلاعات این ماتریس پیداست، از هشت نقطه قوت که جامعه نخبگان مطالعه حاضر روی آن اتفاق نظر داشتند، «اولویت متقاضیان یکپارچه‌سازی اراضی در ارائه حمایت‌های مختلف» با امتیاز ۰/۲۰ مهم‌ترین نقطه قوت و از هشت نقطه ضعف مورد اتفاق نظر آنها «تحقیقات ناکافی در زمینه روش‌های مناسب اجرای یکپارچه‌سازی مشارکتی» با امتیاز ۰/۱۵ مهم‌ترین نقطه ضعف یکپارچه‌سازی اراضی شناخته شدند. مجموع میانگین امتیاز ارزیابی عوامل داخلی (IEF) ۲/۷۲ نظرات کارشناسان و خبرگان است.

جدول ۲ - ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IEF) یکپارچه‌سازی اراضی

امتیاز	رتبه	وزن	نقاط قوت
۰/۱۵	۲/۴۵	۰/۰۶۱	۱ وجود تجربه یکپارچه‌سازی اراضی
۰/۱۳	۲/۳۰	۰/۰۵۵	۲ وجود کارگروه ملی یکپارچه‌سازی و جلوگیری از خرد شدن اراضی کشاورزی به ریاست وزیر
۰/۲۰	۲/۹۵	۰/۰۶۷	۳ در اولویت قرار گرفتن متقاضیان یکپارچه‌سازی اراضی در ارائه حمایت‌های مختلف
۰/۱۷	۲/۶۵	۰/۰۶۳	۴ فراهمی وسایل و تجهیزات و امکان تسطیح و یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی
۰/۱۹	۲/۹۳	۰/۰۶۵	۵ وجود کارشناسان فنی باتجربه در زمینه‌های مختلف تجهیز، نوسازی و یکپارچه‌سازی اراضی
۰/۱۸	۲/۹۳	۰/۰۶۲	۶ وجود امکانات، نیروی انسانی متخصص، تحقیقات و آموزش در زمینه تجهیز، نوسازی و یکپارچه‌سازی
۰/۰۹	۲/۰۸	۰/۰۴۴	۷ وجود مؤسسه جهاد نصر با امکانات و تجارب لازم در زمینه تجهیز، نوسازی و یکپارچه‌سازی
۰/۱۳	۲/۴۵	۰/۰۵۵	۸ وجود سازمان امور اراضی به‌عنوان متولی امور سیاست‌گذاری در یکپارچه‌سازی اراضی
نقاط ضعف			
۰/۲۰	۲/۸۸	۰/۰۷۱	۱ ناآگاهی از مزایای یکپارچه‌سازی اراضی در بین کشاورزان
۰/۱۸	۲/۷۵	۰/۰۶۴	۲ ناکافی بودن برنامه‌های آموزشی - ترویجی در زمینه یکپارچه‌سازی اراضی
۰/۲۴	۳/۰۰	۰/۰۷۹	۳ عدم انگیزه کافی برای یکپارچه‌سازی اراضی توسط کشاورزان
۰/۱۷	۲/۷۵	۰/۰۶۲	۴ اجرای نامناسب و یکپارچه‌سازی بدون توجه به نظرات و مشارکت کشاورزان
۰/۲۲	۲/۹۸	۰/۰۷۳	۵ نبود خط مشی مناسب و مشخص دولت برای حفظ قطعات موجود و یکپارچه‌سازی اراضی
۰/۱۷	۲/۷۰	۰/۰۶۱	۶ نبود الگوی مناسب و متقاضی‌محور برای یکپارچه‌سازی
۰/۱۵	۲/۵۸	۰/۰۵۹	۷ تحقیقات ناکافی در زمینه روش‌های مناسب اجرای یکپارچه‌سازی مشارکتی
۰/۱۶	۲/۶۳	۰/۰۶۰	۸ فقدان نظام آماری دقیق از اراضی و نیز واگذاری، تغییر کاربری و تصرف اراضی
۲/۷۲		۱	جمع

مأخذ: یافته‌های پژوهش

ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE) یکپارچه‌سازی اراضی در جدول ۳ ارائه شده است، که فرصت‌ها و تهدیدهای یکپارچه‌سازی اراضی را شامل می‌شود. هر عاملی که در چارچوب اختیارت و حوزه عمل بخش کشاورزی نباشد، به‌عنوان عوامل خارجی محسوب می‌شود. همان‌گونه که از اطلاعات این ماتریس مشخص است، از پنج نقاط فرصت که جامعه نخبگان مطالعه حاضر روی آن اتفاق نظر داشتند، «تأمین اعتبارات لازم برای یکپارچه‌سازی اراضی در بودجه سنواتی» با امتیاز ۰/۲۲ مهم‌ترین فرصت و از نه تهدید منتخب، «عدم اجرای آمایش سرزمین، نفوذ و ایجاد صنایع و گسترش مناطق مسکونی در اراضی کشاورزی» و «عدم اجرای کامل طرح حدنگاری (کاداستر) و وجود اراضی کشاورزی فاقد سند» با امتیاز ۰/۱۵ مهم‌ترین تهدیدهای یکپارچه‌سازی اراضی شناخته شدند و مجموع میانگین امتیاز ارزیابی عوامل داخلی (EFE) ۲/۹۴ نظرات کارشناسان و خبرگان است.

جدول ۳ - ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE) یکپارچه‌سازی اراضی

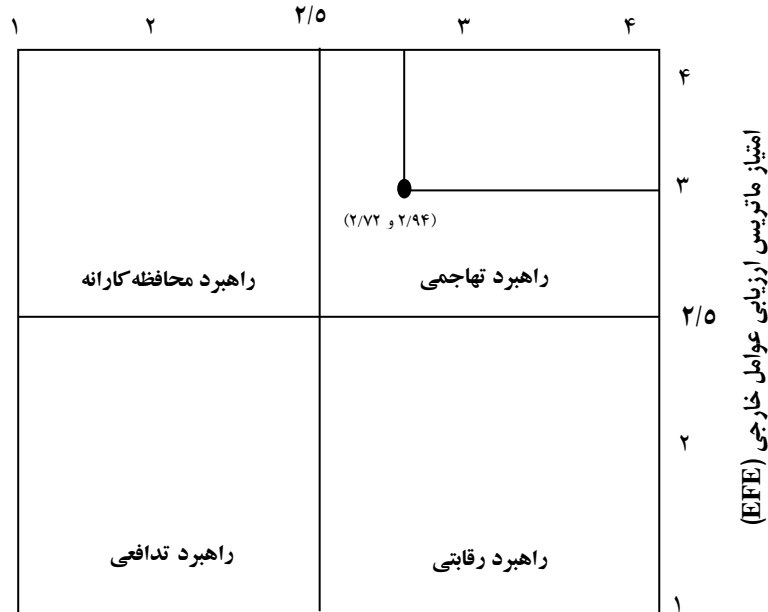
امتیاز	رتبه	وزن	فرصتها
۰/۱۸	۲/۷۸	۰/۰۷	۱ وجود قوانین، مقررات و دستورالعمل‌های خاص در ارتباط با یکپارچه‌سازی اراضی
۰/۲۰	۲/۸۰	۰/۰۷	۲ مشوق‌های لازم برای یکپارچه‌سازی اراضی
۰/۲۲	۲/۹۳	۰/۰۸	۳ تأمین اعتبارات لازم برای یکپارچه‌سازی اراضی در بودجه سنواتی
۰/۱۹	۲/۸۳	۰/۰۷	۴ وجود سازمان نقشه‌برداری و ثبت اسناد و املاک کشور برای حدنگاری (کاداستر) اراضی کشاورزی
۰/۱۵	۲/۵۰	۰/۰۶	۵ اجرای طرح حدنگاری (کاداستر) زراعی در برخی مناطق
تهدیدها			
۰/۲۴	۳/۰۰	۰/۰۸	۱ بالا بودن سن و پایین بودن سواد کشاورزان و عدم پذیرش یکپارچه‌سازی اراضی
۰/۲۵	۳/۱۸	۰/۰۸	۲ مشکلات فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی، قومی و قبیله‌ای و وابستگی به زمین
۰/۲۳	۳/۱۰	۰/۰۷	۳ دیدگاه‌های منفی، عدم علاقه به کار گروهی، نگرانی‌ها و عدم اعتماد و نابرابری‌ها نسبت به نحوه اجرای یکپارچه‌سازی اراضی
۰/۲۴	۳/۱۰	۰/۰۸	۴ نبود عزم جدی دولت در اجرای قانون جلوگیری از خرد شدن اراضی
۰/۳۲	۳/۳۸	۰/۱۰	۵ قانون ارث و تأثیر آن بر خرد شدن اراضی
۰/۲۴	۳/۱۰	۰/۰۸	۶ وجود محرک‌های محیطی از جمله افزایش قیمت زمین و مسکن و ترغیب به تغییر کاربری اراضی
۰/۱۷	۲/۸۰	۰/۰۶	۷ بالا بودن هزینه‌های اجرا و ناکافی بودن اعتبارات و حمایت‌ها برای اجرای یکپارچه‌سازی اراضی
۰/۱۵	۲/۶۰	۰/۰۶	۸ عدم اجرای آمایش سرزمین، نفوذ و ایجاد صنایع و گسترش مناطق مسکونی در اراضی کشاورزی
۰/۱۵	۲/۵۸	۰/۰۶	۹ عدم اجرای کامل طرح حدنگاری (کاداستر) و وجود اراضی کشاورزی فاقد سند مالکیت
جمع		۱ -	۲/۹۴

مأخذ: یافته‌های پژوهش

موقعیت راهبردی یکپارچه‌سازی اراضی

برای تعیین موقعیت راهبردی یکپارچه‌سازی اراضی، از ماتریس داخلی و خارجی (IEM) استفاده شده، که تعیین‌کننده گونه‌های راهبرد برای موضوع مورد بررسی است. بدین منظور و با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IEF) و خارجی (EFE)، اقدام به تشکیل ماتریس داخلی و خارجی (IEM) یکپارچه‌سازی اراضی شد. همان‌گونه که در شکل ۵ مشخص است، نقطه تلاقی امتیاز ماتریس داخلی و خارجی در منطقه راهبرد تهاجمی (SO) است. در قالب این راهبردها، سازمان با استفاده از نقاط قوت داخلی می‌کوشد که از فرصت‌های خارجی بهره‌برداری کند. این نوع راهبردها را راهبردهای تهاجمی یا رشد می‌نامند. همه مدیران ترجیح می‌دهند که سازمان آنها در موقعیتی قرار گیرد که بتوانند با استفاده از نقاط قوت داخلی، از رویدادها و روندهای خارجی بهره‌برداری کنند.

امتیاز ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)

شکل ۴ - ماتریس داخلی و خارجی (IEM) یکپارچه‌سازی اراضی

با توجه به کلی بودن راهبرد اصلی (راهبرد تهاجمی یا رشد) تعیین شده، به منظور تعیین راهبردهای فرعی راهبردهای یکپارچه‌سازی اراضی، از ماتریس سوات در موقعیت SO با ترکیب زوجی مؤلفه‌های دوگانه قوت و فرصت (ترکیب مؤلفه‌های قوت-فرصت) استفاده شد تا تمامی راهبردها شناسایی شود. بدیهی است که در این ارتباط، راهبردهای مشابه حذف و راهبردهای هم‌معنی ادغام شدند. این اقدامات کمک کرد تا جمع‌بندی راهبردها مناسب‌تر صورت گیرد و بدین ترتیب، از کلیه سناریوهای ممکن بهره‌برداری شود. راهبردهای فرعی رشد یکپارچه‌سازی اراضی کشور به شرح جدول ۴ تعیین و استخراج شدند.

یکپارچه‌سازی اراضی فرآیندی پیچیده با ابعاد مختلف موضوعی، دستگامی و با ذی‌نفعان مختلف است و از نظر زمانی، فرآیندی زمان‌بر است. دامنه یکپارچه‌سازی تنها معطوف به اراضی خرد و پراکنده کشاورزان نبوده، بلکه در طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی، اهدافی مانند توسعه جاده‌ها، ساختمان‌ها و بناهای مشترک و عمومی یا کانال‌های آبرسانی نیز مطرح است. از سوی دیگر، باید وظیفه‌مندی، الزامات اجرایی، روش‌ها و الگوهای مناسب یکپارچه‌سازی، تخصیص وظایف دستگاه‌های

بررسی اثر لحاظ مخاطره بر سطوح.....

مرتبط، اقدامات، زمان‌بندی، تخصیص منابع و هماهنگی و تعاملات لازم داخلی و خارجی برای تحقق یکپارچه‌سازی اراضی در طرح لحاظ شود؛ از این‌رو، در راهبردهای ارائه‌شده در موقعیت راهبرد رشد (SO)، تدوین برنامه راهبردی پیاده‌سازی و اجرای یکپارچه‌سازی اراضی در نظر گرفته شد. بدیهی است که در این ارتباط، تدوین و اجرای قوانین و مقررات حمایتی و تشویقی برای حفظ کاربری و نظارت سخت‌گیرانه برای جلوگیری از تغییر کاربری اراضی به‌عنوان راهبردی در این زمینه ملحوظ شده است. مدیریت یکپارچه‌سازی یک موضوع کاملاً تخصصی و دارای مراحل مختلف است و دانش پایین برخی از کشاورزان در این زمینه نیز مانع درک و پذیرش آنها از مزایای یکپارچه‌سازی اراضی می‌شود؛ بنابراین، در این ارتباط، راهبرد ارتقای سطح آگاهی و اطلاع‌رسانی مناسب بهره‌برداران از نتایج اقتصادی و اجتماعی یکپارچه‌سازی از ترکیب زوجی مؤلفه‌های دوگانه قوت و فرصت تعیین و استخراج شد. افزون بر آن، راهبردهای دیگری از جمله بهره‌گیری وزارت جهاد کشاورزی از ظرفیت نهادهای مؤثر برون‌سازمانی برای تسریع یکپارچه‌سازی تدوین شده که در جدول ۴، قابل مشاهده است.

جدول ۴- راهبردهای SO یکپارچه‌سازی اراضی

راهبردهای SO	کد
تدوین برنامه راهبردی، پیاده‌سازی و اجرای یکپارچه‌سازی اراضی	S _{1,2,3,4,5,6,7,8} O _{1,2,3}
تدوین و اجرای قوانین و مقررات حمایتی و تشویقی برای حفظ کاربری و نظارت سخت‌گیرانه برای جلوگیری از تغییر کاربری اراضی	S ₂ O _{1,4}
ارتقای سطح آگاهی و اطلاع‌رسانی مناسب بهره‌برداران از نتایج اقتصادی و اجتماعی یکپارچه‌سازی و مشوق‌ها و حمایت‌های دولت در این زمینه	S _{6,3} O ₂
ارتقای سطح سازمانی دفتر یکپارچه‌سازی و نوسازی اراضی کشاورزی در سطح کشور با وظایف: - انجام پروژه ملی یکپارچه‌سازی اراضی با برش استانی - تأمین کمک‌های فنی و اعتباری در اجرای یکپارچه‌سازی اراضی - مدیریت سرمایه‌گذاری یکپارچه‌سازی و نوسازی اراضی - انجام تحقیقات مهندسی و فنی یکپارچه‌سازی و نوسازی اراضی - انجام تحقیقات مدیریتی، اجتماعی و اقتصادی یکپارچه‌سازی و نوسازی اراضی	S _{4,5,6,7,8} O _{1,2,3}
سرمایه‌گذاری دولتی و تأمین اعتبارات و اعطای تسهیلات اعتباری و بانکی مناسب به کشاورزان و همکاری دستگاه‌های ذی‌ربط در راستای ایجاد زیربنای لازم	S ₃ O ₃
بهره‌گیری وزارت جهاد کشاورزی از ظرفیت نهادهای مؤثر برون‌سازمانی برای تسریع یکپارچه‌سازی	S _{2,4,7} O _{4,5}
بهره‌گیری از امکانات بخش کشاورزی و سازمان‌های نقشه‌برداری و ثبت اسناد و املاک کشور در راستای اجرای حدنگاری (کاداستر) زراعی و سنددار کردن اراضی	S _{5,6} O _{4,5}
ایجاد تعامل و همکاری بین بهره‌برداران و دستگاه‌های مسئول اجرای حدنگاری (کاداستر) و سنددار کردن اراضی	S ₆ O _{4,5}

مأخذ: یافته‌های پژوهش

اگرچه در مطالعه حاضر، موقعیت راهبردی یکپارچه‌سازی اراضی، منطقه راهبرد تهاجمی (SO) تعیین شد، اما معمولاً سازمان‌ها برای رسیدن به چنین موقعیتی سایر راهبردهای ST، WT یا WO را نیز برای تحقق راهبردهای برتر (SO) در نظر می‌گیرند و استفاده می‌کنند تا بدانجا برسند که بتوانند از راهبردهای SO به‌گونه‌ای مناسب استفاده کنند. بدین منظور و از آنجا که مطالعه حاضر تحقیقی کاربردی برای بخش کشاورزی محسوب می‌شود، راهبردهای یکپارچه‌سازی اراضی در موقعیت‌های راهبرد رقابتی (ST)، راهبرد محافظه‌کارانه (WO) و راهبرد تدافعی (WT) نیز استخراج و تعیین شدند. راهبردهای ارائه‌شده در موقعیت راهبرد رقابتی (ST) مبتنی بر رویکرد آموزشی - ترویجی - تشویقی و استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی و محلی برای اجرای یکپارچه‌سازی اراضی است، به‌گونه‌ای که بر افزایش آگاهی و توسعه مشارکت کشاورزان، بهره‌گیری از مشارکت کشاورزان جوان و دانش‌آموخته، رفع مشکلات فرهنگی و اجتماعی یکپارچه‌سازی با تشکیل گروه‌های مرجع اجتماعی، اعتمادسازی بین بهره‌برداران و ارائه تسهیلات و مشوق‌های و معافیت‌های لازم در این زمینه تأکید دارد (جدول ۵).

جدول ۵- راهبردهای ST یکپارچه‌سازی اراضی

کد	راهبردهای ST
S ₆ T ₁	افزایش آگاهی و توسعه مشارکت در یکپارچگی اراضی از طریق برگزاری کلاس‌های آموزشی و ترویجی
S ₆ T ₁	بهره‌گیری و مشارکت کشاورزان جوان و دانش‌آموخته در راستای اجرای طرح یکپارچه‌سازی
S ₆ T ₂	انجام تحقیقات در زمینه علل و راهکارهای اجتماعی، اقتصادی، فنی، سیاسی و زیست‌محیطی خرد شدن و تغییر کاربری اراضی کشاورزی
S ₆ T ₂	تشکیل کارگروه‌های تبلیغی - ترویجی متشکل از گروه‌های مرجع اجتماعی (اعم از گروه‌های دینی، علمی، فرهنگی، سیاسی و اجرایی) برای رفع مشکلات فرهنگی و اجتماعی یکپارچه‌سازی
S ₁ S ₆ T ₃	ترغیب به یکپارچه‌سازی اراضی از طریق ترویج تجارب موفق یکپارچه‌سازی اراضی در تأمین امنیت حقوقی کشاورزان در زمینه مالکیت زمین آنها
S ₁ S ₆ T ₃	ایجاد گروه‌های میانجی، تشکل‌ها و سازمان‌های غیردولتی در روستاها با هدف اعتمادسازی در بین بهره‌برداران
S ₂ S ₆ S ₈ T ₄	ایجاد عزم ملی و بسیج همگانی حفظ منابع و ثروت‌های ملی در راستای حفظ منابع اراضی کشور در کنار نظارت‌های قانونی در سطح کشور
S ₂ T ₅	تشکیل کارگروه «موضوع‌شناسی تخصصی فقه کشاورزی» برای مشخص کردن «شیوه‌های نوین انتقال ارث بدون تقسیط اراضی کشاورزی»
S ₆ T ₆	تنوع‌بخشی به منابع درآمدی کشاورزان، افزایش بهره‌وری و حمایت از تولیدات کشاورزی در راستای افزایش اقتصادی فعالیت‌های کشاورزی در مقابل سایر فعالیت‌ها
S ₆ S ₈ T ₆	ارزش‌گذاری واقعی اراضی زراعی و غیرزراعی کشور بر اساس شاخص‌های کمی خدمات زیست‌بوم و امنیت غذایی و تهیه بانک اطلاعات اراضی کشور
S ₃ T ₇	ارائه تسهیلات و مشوق‌های و معافیت‌های لازم در راستای کاهش هزینه اجرای یکپارچگی اراضی
S ₂ T ₈	اجرای آمایش سرزمین به‌منظور جلوگیری از نفوذ و گسترش صنایع و مناطق مسکونی در مناطق کشاورزی
S ₆ S ₈ T ₉	بهره‌گیری از امکانات بخش کشاورزی در راستای اجرای حدنگاری (کاداستر) زراعی و سنددار کردن اراضی

مأخذ: یافته‌های پژوهش

بررسی اثر لحاظ مخاطره بر سطوح.....

راهبردهای محافظه‌کارانه (WO) که با ترکیب زوجی مؤلفه‌های دوگانه نقاط ضعف و فرصت‌های یکپارچه‌سازی اراضی تعیین شدند، بیشتر بر اجرای داوطلبانه پروژه‌های یکپارچه‌سازی مبتنی بر انجام تحقیقات برای تعیین الگوهای مناسب یکپارچه‌سازی و آگاهی‌بخشی ذی‌نفعان معطوف است و برای رسیدن به هدف، بر رفع موانع قانونی در زمینه مالکیت عرفی زمین‌های کشاورزی و پهنه‌بندی اراضی با تشکیل پایگاه داده اراضی تأکید دارد (جدول ۶).

جدول ۶- راهبردهای WO یکپارچه‌سازی اراضی

راهبردهای WO	کد
اصلاح شیوه داوطلبانه و توافق تمامی بهره‌برداران به اجرای پروژه‌های یکپارچه‌سازی	W ₆ O ₁
برگزاری برنامه‌های آموزشی و ترویجی به‌منظور آگاهی‌بخشی بهره‌برداران از مزایا و مشوق‌های یکپارچه‌سازی	W ₁ W ₂ W ₃ O ₂ O ₃
انجام تحقیقات لازم در زمینه الگوهای مناسب اجرای یکپارچه‌سازی اراضی مانند اجرای طرح توسط کشاورزان با تعداد قطعات کوچک‌تر به‌عنوان گروه‌های اولیه هدف	W ₆ W ₇ O ₃
ایجاد و رفع موانع قانونی در زمینه مالکیت مفروض و عرفی زمین‌های کشاورزی در راستای تدوین سندهای تفکیکی	W ₃ O ₄
شناسایی، طبقه‌بندی و اولویت‌بندی اراضی (پهنه‌بندی اراضی) از نظر توان تغییر کاربری	W ₈ O ₄ O ₅
تشکیل پایگاه داده‌های اراضی با جمع‌آوری داده‌های اولیه و ثانویه مناسب و استانداردهای زمانی، مکانی، موضوعی و واحد سنجش قابل قبول	W ₈ O ₄ O ₅

مأخذ: یافته‌های پژوهش

راهبردهای تدافعی (WT) برگرفته از مؤلفه‌های دوگانه نقاط ضعف و تهدیدهای یکپارچه‌سازی اراضی برای آگاهی‌بخشی سیاست‌گذاران و دست‌اندرکاران از عواقب خرد شدن و تغییر کاربری اراضی کشاورزی، اصلاح قانون ارث و حل مسئله مالکیت و تثبیت قانونی کاربری‌های گوناگون زمین، اجرای مناسب آمایش سرزمین در راستای حفظ اراضی کشاورزی، لزوم افزایش سرمایه‌گذاری دولتی در امور زیربنایی بخش کشاورزی و یکپارچه‌سازی اراضی سنتی معطوف است و علاوه بر آن، بر مشارکت بهره‌برداران جوان و دانش‌آموخته و توسعه روحیه مشارکت و کار گروهی تأکید دارد (جدول ۷).

جدول ۷- راهبردهای WT یکپارچه‌سازی اراضی

کد	راهبردهای WT
W3W4T1	ترغیب و بهره‌گیری از مشارکت کشاورزان جوان، بانگیزه و دانش‌آموخته در راستای اجرای طرح یکپارچه‌سازی
W1W3T3	توسعه روحیه مشارکت و علاقه به کار گروهی با توسعه تعاونی‌های روستایی و شرکت‌های تعاونی تولید
W2T4	آگاهی‌بخشی سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و قضات به منظور آشنایی هرچه بیشتر با اثرات و عواقب خرد شدن و تغییر کاربری اراضی کشاورزی
W7T5	اصلاح قانون ارث و حل مسئله مالکیت با در نظر گرفتن ابعاد فقهی، حقوقی، عرفی و مقتضیات زمانی پیشرفت و توسعه کشاورزی
W7T6	شکل‌گیری قیمت زمین کشاورزی بنا به مقتضیات درونی ترکیب عوامل تولید، اقتصاد کشاورزی و سودآوری در بخش کشاورزی
W3T7	افزایش سرمایه‌گذاری دولتی در امور زیربنایی بخش کشاورزی و یکپارچه‌سازی اراضی سنتی
W5T8	اجرای مناسب آمایش سرزمین در راستای حفظ اراضی کشاورزی
W3T9	تعیین و تثبیت قانونی کاربری‌های گوناگون زمین به منظور اجتناب از درگیری بر سر مالکیت زمین

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

مدیریت راهبردی نه تنها به رکن تدوین راهبرد به‌عنوان اولین گام می‌پردازد، بلکه سایر ارکان مدیریت از جمله سازمان‌دهی، تأمین منابع، نظارت، کنترل فعالیت‌ها و ارزیابی تحقق راهبردها را نیز دربرمی‌گیرد. در مدیریت راهبردی، مدیریت همه عوامل و منابع در راستای تحقق اهداف و راهبردهای تدوین شده است. از همین‌رو، پیاده‌سازی راهبردها به‌عنوان گام دیگری در فرآیند مدیریت راهبردی، پس از فرآیند تدوین راهبرد، همواره مورد توجه است (David, 2014; Hanger and Wheelen, 2015). تجارب گذشته نشان می‌دهد که در موارد زیادی، طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی کشور، به دلیل عدم تدوین نظام‌های بهره‌برداری مناسب، مشکلات فنی در طرح‌ها، عدم توجه به اجزای مکمل از جمله توسعه اشتغال مکمل و زنجیره ارزش، بهبود جاده‌ها و آبیاری، بازده لازم را به دنبال نداشته است (Zarei, 2022). از این‌رو، تدوین برنامه راهبردی پیاده‌سازی یکپارچه‌سازی اراضی و اجرای یک برنامه عملیاتی با در نظر گرفتن ابعاد مختلف موضوع که به درستی الزامات، نیازمندی‌های اجرایی، روش‌های دستیابی به اهداف، تخصیص وظایف، اقدامات، زمان‌بندی، تخصیص منابع، و تعاملات لازم داخلی و خارجی برای تحقق یکپارچه‌سازی اراضی را تعیین کند، الزامی است.

نهادهای و سازمان‌های مختلف در داخل وزارت جهاد کشاورزی (شامل سازمان امور اراضی، سازمان مرکزی تعاون روستایی، سازمان تحقیقات، ترویج و آموزش کشاورزی، معاونت آب و خاک و

شرکت‌هایی مانند جهاد نصر) و خارج از این وزارت (از جمله سازمان ثبت اسناد و املاک کشور و سازمان نقشه‌برداری کشور) هر کدام به گونه‌ای در مسائل مربوط به یکپارچه‌سازی درگیرند. در این ارتباط، به‌منظور بهره‌گیری هرچه مناسب‌تر از ظرفیت‌ها و امکانات نهادهای مؤثر برون‌سازمانی و درون‌سازمانی در اجرای حدنگاری (کاداستر) زراعی، سنددار کردن، انجام اقدامات زیربنایی (ایجاد زیرساخت‌ها، تجهیز و نوسازی اراضی کشاورزی و استقرار سامانه‌های نوین آبیاری، ایجاد تشکل و تعاونی)، لازم است که مدیریت و برنامه‌ریزی طرح‌های یکپارچه‌سازی اراضی کشاورزی با رویکردی جامع‌نگر و توسعه‌ای بین این نهادها انجام پذیرد.

نتایج به‌دست‌آمده از مطالعه حاضر در زمینه وجود برخی مشکلات در قوانین مربوط به یکپارچه‌سازی اراضی همسو با نتایج مطالعات زراعی (Zarei, 2022)، سواری و همکاران (Savari et al., 2021)، کریمی خرمی (Karimi Khorrami, 2015)، حقیقت و همکاران (Haqiqat et al., 2015) است و از آنجا که اتخاذ قوانین کافی و مناسب در زمینه یکپارچه‌سازی اراضی می‌تواند به پیشبرد و توسعه یکپارچه‌سازی اراضی کمک کند، اصلاح و بازنگری برخی قوانین و تدوین و اجرای قوانین و مقررات حمایتی و تشویقی برای حفظ کاربری و توسعه یکپارچه‌سازی از اهمیت ویژه برخوردار است.

ناآگاهی از مزایای یکپارچه‌سازی اراضی در بین کشاورزان و همچنین، ناکافی بودن برنامه‌های آموزشی- ترویجی در زمینه یکپارچه‌سازی اراضی به‌عنوان نقاط ضعف مد نظر پژوهش حاضر بوده که در نتایج تحقیقات شوکتی آقمانی و همکاران (Shokati Amghani et al., 2020)، مرادی و همکاران (Moradi et al., 2013)، جمشیدی و همکاران (Jamshidi et al., 2012)، به‌عنوان عوامل بازدارنده یکپارچه‌سازی اراضی گزارش شده است، نکته‌ای که باید با در نظر گرفتن تمهیدات لازم در زمینه ارتقای سطح آگاهی و اطلاع‌رسانی مناسب بهره‌برداران از نتایج اقتصادی و اجتماعی یکپارچه‌سازی از طریق برگزاری کلاس‌های آموزشی و ترویجی برای کشاورزان و ترغیب مشارکت آنها در تشکل‌ها و تعاونی‌ها و در نتیجه، ارتقا و افزایش روحیه مشارکت در بین کشاورزان، مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گیرد. در این زمینه، عقد تفاهم‌نامه‌های بین‌دستگاهی (میان سازمان امور اراضی کشور با سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی و سازمان مرکزی تعاون روستایی) برای برنامه‌ریزی و اجرای آموزش‌های ترویجی لازم و تقویت مشارکت کشاورزان در تشکل‌ها و تعاونی مثمر ثمر خواهد بود.

فقدان سرمایه‌گذاری و تأمین منابع مالی از عوامل بازدارنده یکپارچه‌سازی محسوب می‌شوند (Hadipour et al., 2019; Shokati Amghani et al., 2018). افزایش درآمد کشاورزان می‌تواند

موجب افزایش تمایل آنها به یکپارچه‌سازی شود، بدین معنی که کشاورزان برخوردار از قدرت مالی بیشتر، با نگرانی کمتر نسبت به امرار معاش خود، تمایل بیشتری به یکپارچه‌سازی اراضی دارند. همچنین، قدرت مالی مناسب این امکان را به کشاورزان می‌دهد تا بتوانند نسبت به خرید قطعات مجاور اقدام کنند و قطعه خود را به اندازه اقتصادی و فنی مناسب برسانند (Shokati Amghani et al., 2018). از سوی دیگر، تأمین اعتبارات دولتی مورد نیاز برای ایجاد زیرساخت‌ها، تجهیز و نوسازی اراضی کشاورزی و استقرار سامانه‌های نوین آبیاری برای پیشبرد یکپارچه‌سازی اراضی موضوعی بدیهی است. از این‌رو، سرمایه‌گذاری دولتی و تأمین اعتبارات و اعطای تسهیلات اعتباری و بانکی مناسب به کشاورزان و همکاری دستگاه‌های ذی‌ربط در راستای ایجاد زیربنای لازم از راهبردهای اصلی یکپارچه‌سازی اراضی محسوب می‌شود. بنابراین، پیشنهاد می‌شود که ضمن تأمین سرمایه‌گذاری مناسب برای ایجاد زیرساخت‌ها و زیربنای لازم، تدابیری از طرف دولت برای تسهیل استفاده کشاورزان کم‌درآمد از اعتبارات طرح یکپارچه‌سازی و همچنین، افزایش سقف تسهیلات، بازپرداخت طولانی‌مدت و اقساط کم بهره اندیشیده شود.

منابع

- Abdollahzadeh, A., Changizi, M., & Sharifzadeh, M. Sh. (2015). Investigating the effect of land consolidation projects on agricultural sustainability (case study: Haraz Plain in Mazandaran province). *Journal of Research and Rural Planning*, 4(4), 147-162. [In Persian]
- Abdollahzadeh, G. H., & Kalantari, Kh. (2006). Study of factors affecting agricultural land fragmentation. *Journal of Agriculture*, 8(1), 33-45. [In Persian]
- Amirnejad, H., & Rafiee, H. (2009). Determination of effective factors in land consolidation adoption by rice producers in selected villages of Mazandaran province. *Journal of Water and Soil Science (Science and Technology of Agriculture and Natural Resources)*, 13(48), 329-338. [In Persian]
- Asefi, A. (2000). Designing the integration of agricultural land using Geographical Information System (GIS). Master's Thesis in Geography and Rural Planning. Tarbiat Modares University of Tehran. [In Persian]

- Asimeh, M., Nooripour, M., Azadi, H., Van Eetvelde, V., Sklenička, P., & Witlox, F. (2020). Agricultural land use sustainability in Southwest Iran: improving land leveling using consolidation plans. *Land Use Policy*, 94, 104555.
- Asimeh, M., & Nooripour, M. (2021). Analysis of factors affecting the adoption of lands' leveling and consolidation plans: the case of the villages of Zarghan district. *Journal of Geography and Development*, 19(62), 209-228. [In Persian]
- Aslan, S. T., Gundogdu. K. S., Yaslioglu, E., Kirmikil. M., & Arici, I. (2007). Personal, physical and socioeconomic factors affecting farmer's adoption of land consolidation. *Spanish Journal of Agricultural Research*, 5(2), 204-213.
- Bahadori, M., & Rais al-Sadat, S. A. (2006). An analysis on the necessity of transformation of small and peasant exploitation systems in the current structure of Iran's agriculture. Conference on Micro and Peasant Exploitation Systems (Abstract Collection of Articles). pp. 12-13. [In Persian]
- Bakhshi Moghadam, A., Mahmoudi, S., & Hajizadeh, A. (2022). Investigation and analysis of factors affecting the success of agricultural land integration plan (example: Chobar village, Shaft city). *Scientific Journal of Geographical Studies of Coastal Areas*, 3(2), 49-68.
- CIIMP (2015). The system of exploiting resources and production factors in agriculture; principles and requirements. Water, Environment, Food Security and Natural Resources Think Tank, Center for Iranian Islamic Model of Progress (CIIMP). [In Persian]
- Cioffo, G. D., Ansoms, A., & Murison, J. (2016). Modernising agriculture through a 'new' Green Revolution: the limits of the Crop Intensification Programme in Rwanda. *Review of African Political Economy*, 43(148), 277-293.
- Daly, H. E. (2007). Ecological economics and sustainable development. Edward Elgar Publishing.

- David, F. R. (2014). Strategic management. Translated by A. Parsadian and S.M. Arabi. The 28th Edition. Cultural Research Office, Tehran. [In Persian]
- Demetriou, D. (2013). The development of an Integrated Planning and Decision Support System (IPDSS) for land consolidation. Springer Science and Business Media.
- Ebrahimi, M. S., Kalantari, Kh., Asadi, A., Mohd Mohammadi, H., & Saleh, A. (2010). An analysis of on-farm development program in rice fields. *Journal of Economics and Agricultural Development of Iran*. 2-41(3), 299-312. [In Persian]
- Einali, J. (2014). Assessing the role of social capital in agricultural land consolidation, case study: Hesar e Valiasr County, Avaj Township. *Journal of Rural Research*, 5(2), 375-396. DOI: 10.22059/jrur.2014.52476. [In Persian]
- Ertunç, E., Çay, T., & Haklı, H. (2018). Modeling of reallocation in land consolidation with a hybrid method. *Land Use Policy*, 76, 754-761.
- Gessesse, A. T., Li, H., He, G., & Berhe, A. A. (2018). Study on farmers land consolidation adaptation intention: a structural equation modeling approach, the case of Sichuan province, China. *China Agricultural Economic Review*, 10(4), 666-682.
- Ghadermazi, H., Ahmadi Dehrashid, A., & Bijani, M. (2020). Agricultural land consolidation in Iran: advantages and limitations (the case of villages in Dehgolan County, Iran). *Journal of Agricultural Science and Technology*, 22(2), 317-332.
- Ghadimi, S., Eshaghi, S., Nasrabadi, P., & Azami, M. (2013). A review of reasons for rejection of integration of land, and a presentation of approaches to the integration of agricultural lands (case study: rural district, North Zayandeh-Rood River, Faridan County). *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 43(4), 661-675. DOI: 10.22059/ijaedr.2013.51352. [In Persian]
- Gonzales Garcia, I. (2007). Land Consolidation in Spain: The Land Registry Perspective. Effective and Sustainable Land Management–A Permanent

- Challenge for Each Society. In: UNECE WPLA Workshop, Session III- Social and Constitutional Dimension of Land Management, Munich, May, pp. 24-25.
- Hadipour, M., Roumiani, A., Azizpour, F., & Lasmipour, R. (2019). Barriers to the promotion of agricultural land consolidation in rural areas from farmers' point of view (case study: Fash sub-district of Kangavar County). *Journal of Research and Rural Planning*, 8(24), 45-62. [In Persian]
 - Hadizadeh Bazzaz, M., Bozarjomehri, Kh., Shayan, H., & Noghanidokht Bahmani, M. (2014). Performance evaluation of rural production cooperatives on the sustainable agricultural development (case study: Neyshabour County). *Journal of Research and Rural Planning*, 4(2), 111-125. [In Persian]
 - Hanger, J. D., & Wheelen, T. L. (2015). Essentials of strategic management. Translated by M. Arabi and R. Rezvani. Cultural Research Office, Tehran. [In Persian]
 - Haqiqat, S., Irvani, H., Kalantari, K. H., Mahdavi, E., & Ghadimi, S. A. (2015). Analysis of the driving factors of land integration plan from the perspective of farmers in Fars province. *Iranian Economic Economics and Development Research*, 64(1), 21-34. [In Persian]
 - Holden, E., Linnerud, K., & Banister, D. (2014). Sustainable development: our common future revisited. *Global Environmental Change*, 26, 130-139.
 - Jamshidi, A., Teimoori, M., & Jamshidi, M. (2012). Analysis of factors affecting land fragmentation in Shirvan Chardavol County, and provision of appropriate reorganizing mechanisms. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 42-2(3), 367-378. [In Persian]
 - Javan, J., & Saboonchi, Z. (2013). Analytical investigation of effective factors on agricultural land fragmentation and land consolidation challenges (case study: Neishabour plain). *Journal of Arid Regions Geographic Studies*, 3(8), 1-19. [In Persian]
 - Karbasi, A., Hosseini, S. M., Dadrasmoghadam, A., & Hamidipour, H. (2023). Factors affecting the land saffron integration of Ghaenat, Iran: a

- generalized order logit approach. *Rural Development Strategies*, 10(3), 309-324. DOI: 10.22048/rdsj.2023.342077.2021. [In Persian]
- Karimi Khorrami, M. H. (2015). Agricultural lands at risk of destruction (explaining the effective factors in the fragmentation of agricultural lands with a view to the small ownership system and land integration). National Conference on Land Management, Land Affairs of Iran. [In Persian]
 - Liu, Y. (2018). Introduction to land use and rural sustainability in China. *Land Use Policy*, 74, 1-4.
 - Long, H., Zhang, Y., & Tu, S. (2019). Rural vitalization in China: a perspective of land consolidation. *Journal of Geographical Sciences*, 29, 517-530.
 - Luo, W., & Timothy, D. J. (2017). An assessment of farmers' satisfaction with land consolidation performance in China. *Land Use Policy*, 61, 501-510.
 - Mahdavi, A., Kiani, M., & Daneshvar Ameri, Zh. (2017). Evaluation of obstacles to the consolidation of agricultural lands (the case of villages in Azna city). *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 48(2), 333-342. [In Persian]
 - Medonos, T., Vilhelm, V., Hruska, M., & Jelinek, L. (2011). What determines the Czech land market prices? Some regional findings. *AGRIS On-Line Papers in Economics and Informatics*, 3(665-2016-44814), 41-53.
 - Montgomery, B., Dragičević, S., Dujmović, J., & Schmidt, M. (2016). A GIS-based logic scoring of preference method for evaluation of land capability and suitability for agriculture. *Computers and Electronics in Agriculture*, 124, 340-353.
 - Moradi, M., Fal-Soleiman, M., & Abtahinia, A. (2013). Recognition of effective factors on farmers' willingness to take part in farming land consolidation plan performance, case: Khoosf Township. *Iranian Journal of Geography and Development*, 11(32), 89-102. [In Persian]

- Munnangi, A. K., Lohani, B., & Misra, S. C. (2020). A review of land consolidation in the state of Uttar Pradesh, India: qualitative approach. *Land Use Policy*, 90, 104309.
- Namjooyan, Sh., Vermazyar, M.J., & Molla Ahmad Najmabadi, A. (2018). Collection of laws and regulations related to fragmentation of agricultural lands. Nashr-e Nevisandeh, pp. 316. [In Persian]
- Niroula, G. S., & Thapa, G. B. (2005). Impacts and causes of land fragmentation, and lessons learned from land consolidation in South Asia. *Land Use Policy*, 22(4), 358-372.
- Pourmarashi, S. M. (1996). Consolidation of agricultural lands in Iran and other countries. *Journal of Planning and Budgeting*, 1(11), 57-82. [In Persian]
- Rakhshanasab, H., & Safari, Kh. (2016). Strategic planning management of solid waste in Zahedan city using SWOT method. *Environmental Science and Technology*, 18(3), 149-164. [In Persian]
- Rezaei Moghaddam, K., Rahimi, S., & Bakhshoodeh, M. (2014). Individual, economic, social, environmental and agronomic factors affecting adoption of agricultural land consolidation by wheat growers in Shiraz County. *Journal of Agricultural Economics Research*, 6(22), 135-157. [In Persian]
- Sadeghi, H., & Khanzadeh, M. (2018). Strategic analysis of agricultural development by SWOT and QSPM matrix: a case study of Urmia Lake basin. *Agricultural Economics and Development*, 27(108), 91-120. [In Persian]
- Savari, M., Mirzaei, A., & Asadi, Z. (2021). Determination and prioritization of barriers to consolidation of agricultural lands in Iran. *Journal of Agricultural Economics Research*, 13(4), 111-133. [In Persian]
- SCI (2018). Statistical yearbook of Iran. Statistical Center of Iran (SCI), Office of the Head, Public Relations and International Cooperation, pp. 935. [In Persian]

- Selmone, E., Dapkienė, M., & Valčiukienė, J. (2016). SWOT analysis of land consolidation projects in western Lithuania. Aleksandras Stulginskis Univ., Akademija, Kauno Reg.
- Shokati Amghani, M., Kalantari, Kh., Asadi, A., & Shabanali Fami, H. (2018). Investigating the factors affecting the land fragmentation in East Azerbaijan province. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 49(3), 478-508. [In Persian]
- Shokati Amghani, M., Savari, M., Amiri, N., & Zarifian, Sh. (2020). Identification of promoters and deterrents factors of agricultural land consolidation plan (a case study: wheat growers of Shoush County, Iran). *Journal of Rural Research*, 10(4), 634-649. [In Persian]
- Sklenicka, P., Molnarova, K., Pixova, K. C., & Salek, M. E. (2013). Factors affecting farmland prices in the Czech Republic. *Land Use Policy*, 30(1), 130-136.
- Viccaro, M., & Caniani, D. (2019). Forest, agriculture, and environmental protection as path to sustainable development. *Nat. Resour. Res.*, 28 (Suppl. 1), 1-4. DOI: 10.1007/s11053-019-09497-2.
- Yan, J., Xia, F., & Bao, H. X. (2015). Strategic planning framework for land consolidation in China: a top-level design based on SWOT analysis. *Habitat International*, 48, 46-54.
- Yin, Q., Sui, X., Ye, B., Zhou, Y., Li, C., Zou, M., & Zhou, S. (2022). What role does land consolidation play in the multi-dimensional rural revitalization in China? A research synthesis. *Land Use Policy*, 120, 106261.
- Yousefi A, Shahabinejad M., & Amini, A. (2015). Assessing farmers' willingness to participate in land consolidation projects in Meymeh district, Isfahan. *Researches in Geographical Sciences*, 15(37), 7-24. [In Persian]
- Yucer, A. A., Kan, M., Demirtas, M., & Kalanlar, S. (2016). The importance of creating new inheritance policies and laws that reduce agricultural land fragmentation and its negative impacts in Turkey. *Land Use Policy*, 56, 1-7.
- Zarei, R. (2022). Examining global experiences of agricultural land integration; lessons learned for Iran. Islamic Parliament Research Center

(IPRC), Infrastructure Studies Office (Agriculture and Rural Development Group), 18618. [In Persian]

- Zarifian, Sh., Damavandi, A., & Saadi, H. (2012). Identification of the Factors affecting the Land consolidation adoption by farmers of Kabutarahangh County of Hamedan province. *Journal of Agricultural Economics and Development*, 26(4), 237-243. [In Persian]
- Zhou, Y., Li, Y., & Xu, C. (2020). Land consolidation and rural revitalization in China: mechanisms and paths. *Land Use Policy*, 91, 104379.

